

Asia: VN/1984/2019

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Ehdotus on oikeansuuntainen, korostaessaan seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Vapaaehtoisuuden puute on parempi lähtökohta kuin yhtenä vaihtoehtona ollut suostumus. Vapaaehtoisuus tarkoittaa samaa kuin oikeus määrätä seksuaalielämästään. Pidämme kuitenkin parhaana Saksassa omaksuttua sääntelymallia, jossa keskeistä on se, onko toinen osapuoli on ymmärrettävällä tavalla ilmaissut tahtonsa olla ryhtymättä sukupuoliseen kanssakäymiseen. Kielteinen tahdonilmaisu on selkeä viesti siitä, miten toinen osapuoli käyttää itsemääräämisoikeuttaan. Rikosvastuun edellytykset pitää pystyä näyttämään toteen. Kieltomallissa toteen näyttäminen olisi verrattomasti helpompaa kuin vapaaehtoisuuteen saati suostumukseen perustuvassa mallissa. Kieltomalli olisi myös rikoksesta epäillyn oikeusturvan kannalta selkeä, rikosvastuun edellytysten täytyminen ei olisi arvailujen varassa. Jos toinen osapuoli on ilmaissut ymmärrettävällä tavalla (sanallisesti tai muutoin) kieltonsa, toinen osapuoli tietää syyllistyvänsä rikokseen, jos hän siitä huolimatta on toisen kanssa sukupuoliyhteydessä tai tekee toiselle muun seksuaalisen teon. Esimerkki näyttöongelmista: Toinen osapuoli sanoo, että hänen elekielensä osoitti, ettei hän ole vapaaehtoisesti mukana ja toinen sanoo, että toinen oli vapaaehtoisesti mukana, eikä muuta näyttöä ole. Lisäksi tahallisuuden näyttämiseen liittyy ongelmia: täytyikö pitää varsin todennäköisenä, ettei toinen ollut mukana vapaaehtoisesti. Tämä korostuu, jos rikosilmoitus tehdään pitkän ajan kuluttua.

Uusia tekoja ja tekotapoja rangaistavaksi säädettäessä tulee pitää mielessä näyttökynnykset ja prosessiperiaatteet.

Ehdotetuista sääntelyvaihtoehdoista kannatamme vaihtoehtoa A, toissijaisesti vaihtoehtoa B2.

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Raiskauksen perusrakenne ei ole ehdotuksessa täysin onnistunut. On outoa kirjoittaa, että raiskauksen syyllistyy myös se, joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen. Loogista olisi edetä

rankemmista tekemuodoista lievempään. Tämä tarkoittaa sitä, että 1 momentissa säädetään raiskaukseksi nykyisen lain mukainen väkivallalla tai uhkauksella pakottaminen. Toisen momentin 1) kohdassa olisi määritelty ne tilanteet, jotka ovat ehdotuksen 1 §:n 2 momentin 3) kohdassa. Sukupuoliyhteys ei olisi vapaaehtoista ainakaan yllä mainituissa tilanteissa. Sääntely vastaisi tältä osin asiallisesti esimerkiksi Britanniassa ja Ruotsissa omaksuttua sääntelyä. Momentin 3) kohdassa säädettäisiin sitten, että raiskaukseen syyllistyy myös se, joka on sukupuoliyhteydessä sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Siis moitittavimmasta vähimmän moitittavaan, koska kai väkivaltaista raiskausta tai avuttomassa tilassa olevan raiskaamista pidetään edelleen moitittavampana kuin itsemäärämisoikeuden loukkaamista sellaisenaan.

Avuttomuusperusteisiin olisi syytä lisätä myös uhrin ikä, vaikka lapsiin kohdistuvat teot olisivat erikseen rangaistavia lapsen raiskauksena. Myös korkea ikä voi olla avuttomuuden syynä. Muutoin avuttomuusperuste on hyvin määritelty.

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämisestä?

Ehdotus on tältä osin perusteltu. Kvalifiointiperusteet ovat täsmälliset.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

Rikoslain 20:5 seksuaalinen hyväksikäyttö ehdotuksessa: säännöksen soveltamisala supistuu, kun tekoja siirtyy RL 20:1:n mukaisiksi raiskauksiksi, koska hyväksikäyttösäännöksen nykyisissä soveltamistilanteissa puuttuu monessa tapauksessa vapaaehtoisuus. Tunnusmerkistö ehdotetussa muodossaan on eräänlainen varaventtiili tietyissä tilanteissa.

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

Koskettelu on tarkkarajainen - sanoihin perustuvat kriteerit ovat tulkinnanvaraisia. Sanalliset (toistuvat) ahdistelut tulevat jo nyt rangaistaviksi mm. vainoamisena, viestintäsalaisuuden rikkomisena tai kunnianloukkauksena.

Ongelmana on ennakoitavuus. Rikosvastuu tulee olla tekijän näkökulmasta ennakoitavissa. Miten yksittäinen karski seksuaalissävytteinen viesti tai ruumiinosien kommentointi - toisen mielestä normaalia, toisen mielestä ei. Mihin ja kuka vetää rajan ja onko riittävän täsmällistä ja ennakoitavaa, kun otetaan huomioon myös eri sukupolvien tapa käyttää erilaisia kielellisiä ilmaisuja?

Tällä hetkellä seksuaalista ahdistelua koskeva rikossäännös on tarkkarajainen - laillisuusperiaatteen edellyttämä rikosvastuun määrittelyn tarkkarajaisuus tulee kärsimään, jos rangaistavuutta laajennetaan myös puheisiin ja eleisiin. Nyt mennään aika kauaksi voimassa olevasta sääntelystä, jos paidan helman nostaminen, vetoketjun avaaminen tai vastaava koskettelu vaatteisiin säädetään seksuaaliseksi ahdisteluksi.

Ehdotetusta sääntelystä voi seurata vaikeita näyttö- ja tulkintaongelmia. Mitä epäilty sanoi ja missä tarkoituksessa? Teko (esim. joku puhe), joka nyt on sallittu, muuttuukin kielletyksi. Rikosvastuu pitäisi pystyä ankkuroimaan objektiivisesti havaittavissa oleviin seikkoihin. Koskettelu ei yleensä jätä sijaa epäilyksille teon luonteesta, mutta puheet, ilmeet ja eleet ovat vaikeasti arvioitavissa seksuaalisen olennaisuuden näkökulmasta. Koskettelu on myös selkeästi havaittavissa, ilmeet ja eleet paljon vaikeammin havainnoitavia ja tulkittavia seikkoja.

Säännös on ehdotetussa muodossaan (sanallisten viestien osalta) täysin avoin eikä esitöissäkään ole esitetty kuin joitakin esimerkkejä (vrt. sivu 194 ja seksuaalisten tekojen piiri seksuaalinen kajoaminen lapseen). Emme suhtaudu täysin kielteisesti soveltamisalan laajentamiseen. Itsensä paljastamisen lisääminen rangaistavaksi seksuaalisena ahdisteluna voi olla perusteltua, samoin seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavien kuvien ja viestien lähettäminen, koska näistä tekotavoista jää aina objektiivisesti arvioitavissa oleva näyttö. Itsensä paljastaminen voi loukata toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta aivan koskettelua vastaavasti.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvaton levittämistä koskevasta säännöksestä?

Ehdotuksen sivu 182 antaa aihetta kommenttiin lainkonkurrenssin näkökulmasta. Kuvan valmistaja ja levittäjä (sama henkilö) tuomittaisiin erikseen sekä seksuaalisesta kajoamisesta tai seksuaalisesta ahdistelusta (kun valmistaa kuvan salaa) että seksuaalisen kuvan levittämisestä. Kyseessä on myös tapauskohtaisesti salakatselu.

Jotta kuvaa voi levittää, pitää kuva valmistaa. Onko tarpeen rangaista kaikissa tapauksissa molemmista teoista? Tässä pitäisi päteä sama periaate kuin esimerkiksi vaarallisen esineen maahantuonnissa. Jotta esineen voi tuoda maahan, pitää esinettä pitää hallussa eikä tekijää rangaista sekä RL 41:5:n että RL 41:6:n nojalla.

Molemmat säännökset ovat sinänsä tarpeen ja tulevat sovellettaviksi eri tekotapojen takia (valmistaminen vs. lähettäminen), mutta onko tarvetta rangaista molemmista tapauksissa, jossa valmistamista voidaan pitää levittämisen "esitekona"? Onko taustalla edes osittain eri oikeushyvä? Sivulla 182 käytetään tunnusmerkistöjen samanaikaisesta soveltamisesta ehdotonta sanamuotoa, kun taas sivulla 201 harkinnanvaraista sanamuotoa.

Miten toissijaisuuslauseke seksuaalisesta ahdistelua koskevassa säännöksessä vaikuttaa tähän näiden säännösten soveltamiseen, koska seksuaalisena ahdisteluna tulisi rangaistavaksi myös kuvan lähettäminen?

Kannatamme siis ehdotetun RL 20 luvun 7 §:n mukaista kriminalisointia, mikä laajentaisi kriminalisoinnin alaa perustellusti nykyisestä.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

Ehdotuksen kohdassa 9.3 todetaan, että rikossäännösten on oltava tarkkarajaisia ja rangaistavuuden tulee olla ennakoitavaa.

Ehdotettu sukupuoliyhteyden määritelmä herättää kysymyksiä. Onko peräaukon koskettelemista sukupuolielimellä pidettävä arkikielen mukaisena ilmauksena sukupuoliyhteydelle? Kysymys on siitä, etäännyttäänkö nyt liian kauas arkikielen ilmaisusta.

Lääketeollinen määritelmä naisen sukupuolielimistä olisi itse asiassa parempi kuin nykyisin vallitseva juridinen näkemys naisen sukupuolielimistä (aihepiiristä on valmistunut Itä-Suomen yliopistossa hiljattain opinnäyte, kirjoittajana HTM Anu Puustinen). Tulkintaongelmien ehkäisemiseksi olisi sukupuoliyhteyden määritelmäsäännöksen tarkistamisen lisäksi hyvä määritellä myös sukupuolielin.

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Konkurrenssikysymyksiä on syytä vielä pohdiskella siinä vaiheessa, kun kirjoitetaan hallituksen esitystä. Seksuaalirikokset on syytä säätää edelleen tahallisuutta edellyttäväksi rikoksiksi, kuten ehdotuksessa on esitettykin. Lapsiin kohdistuvissa tunnusmerkistöissä olisi ehkä ollut syytä harkita, että ikärajan suhteen vastuun perusteeksi riittäisi huolimattomuus.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

Tämä on erittäin hyvä sääntelymalli. Lapset ovat erityisen suojelun tarpeessa, mitä ehdotettu sääntely tulisi korostamaan. Lapsen raiskauksen oma tunnusmerkistö olisi omiaan poistamaan niitä tulkintavaikeuksia, joita on liittynyt raiskaussäännösten soveltamiseen lapseen kohdistuvissa teoissa, joissa ei ole käytetty väkivaltaa tai sen uhkaa. Voimassa olen lain tulkinta näyttää joissain tapauksissa johtaneen siihen, että syyte raiskauksesta on hylätty, kun lapsi ei ole nimenomaisesti kieltäytynyt sukupuoliyhteydestä eli oikeammin ei ole edes ymmärtänyt, mitä on tekeillä. Ehdotettu sääntely poistaa tämän ongelman, selkeine ikärajoinen ja muita (kuin alle 12 vuotiaisiin kohdistuvia tekoja) tekumuotoja sisältävine selkeine rikosvastuun kriteereineen.

Eräiden lapseen kohdistuvien rikostyyppien siirtäminen 17 luvusta 20 lukuun on perusteltu ehdotus.

Mitä mieltä olette lapsenraiskausta koskevasta säännöksestä?

Ehdotus on perusteltu. Kun on kysymys 12 vuotta nuoremasta lapsesta, sukupuoliyhteyden vapaaehtoisuudelle ei tule antaa merkitystä. Muutkin lapsenraiskauksen kriteerit täyttävät laillisuusperiaatteen vaatimukset ja korostavat lapsen erityistä suojan tarvetta. Ehdotetun 12 §:n 1 momentin 2b kohdan soveltaminen saattaa tuottaa näyttöongelmia, mutta määrittely on kuitenkin parempi kuin voimassa olevassa laissa. Ikään liittyvät tahallisuuspulmat ovat toki arkipäivää jatkossakin. Olisi ehkä ollut syytä harkita, että ikärajan suhteen vastuun perusteeksi riittäisi huolimattomuus. Tahallisuuden näyttäminen ikäkriteeristä on tuottanut oikeuskäytännössä toistuvasti ongelmia (esimerkkinä KKO 2014:54).

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

Seksuaalinen kajoaminen lapseen: lääketieteellisesti perustellut ja asianmukaisesti tehdyt leikkaukset eivät ole säännöksessä tarkoitettua kajoamista, mutta mitä ovat muut vastaavat toimet. Pitäisikö ottaa kantaa myös uskonnollisista syistä tehtävään ympärileikkaukseen?

Rikosnimikkeen muuttaminen hyväksikäytöstä kajoamiseen siirtää näkökulmaa tekijästä uhriin, mikä on oikea painotus. Hyväksikäyttö viittaa tekijän kokemukseen, kajoamisen suunta on tekijästä uhriin.

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

Tähän on otettu kantaa jo ylempänä. Ehdotus on perusteltu korostaessaan, ettei näin nuoren lapsen vapaaehtoisuudelle tule antaa rikosvastuuseen ulottuvaa vaikutusta.

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

Sivulla 183 on krjoitettu: Parituksena tulisi rangaistavaksi lapsen suorittamasta seksuaalisesta teosta hyötyminen taloudellisesti, silloin kuin teko ei tapahdu korvausta vastaan. Mitä tällä tarkoitetaan? Mikä on muu taloudellinen hyöty kuin korvaus? Säännöksen soveltaminen kuitenkin edellyttää taloudellisen hyödyn tavoittelua.

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito: ehdotuksen mukaan tekijä syyllistyy sekä levittämiseen (19 §) että hallussapitoon (21 §). Levittämisen tekotapaan sisältyy automaattisesti hallussapito. Lainkonkurrensi on ratkaistava tosiseikkojen perusteella. Jos valmistaa kuvan vain levittämistarkoituksessa, niin tuleeko teko riittävästi arvioiduksi vain toisen rikossäännöksen nojalla? Eri asia on jos valmistaa eri henkilöistä kuvia, mutta levittää vain yhdestä uhrista otettuja kuvia.

Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito (21 §) ja lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen (22 §): sama rangaistusasteikko on perusteltu, jolloin mahdollinen tulkintaongelma sen suhteen, onko videotallenteen katsominen rangaistavaa lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraamista koskevan rikossäännöksen nojalla poistuu.

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Ehditetut 14 ja 17 § täydentävät hyvin sääntelyä. Riskinä on tosin se, miten nämä säännökset suhtautuvat raiskaustunnusmerkistöön ja kajoamisen tunnusmerkistöön. Ylipäätään on ehdotuksessakin hyvin tunnistettu, että lapsiin kohdistuvissa teoissa tekojen kirjo ja moitittavuus on hyvin laava.

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

Ehdotetut rangaistusasteikot ovat kriminaalopiliittisesti perusteltuja ja ilmentävät hyvin tekojen moitittavuutta. Odotettavissa on rangaistuskäytännön ankaroituminen, ainakin jossain määrin. Erytisesti lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa se onkin paikallaan. Seksuaalirikokset ovat rikoksista vakavimpia, törkeimmissä muodoissaan moitittavuudeltaan henkeen ja terveyteen kohdistuviin vakavimpiin rikoksiin rinnastettavissa.

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

Jonkin verran uudesta sääntelystä olisi odotettavissa töitä lisää poliisille, syyttäjille ja tuomioistuimille. Aivan varmasti tulee lisää töitä poliisi- ja syyttäjätasolle, jos rangaistavuuden alaa laajennetaan, jolloin myös ilmoituksia tehdään tietoisuuden lisääntyessä enemmän. Tämä on syytä ottaa vakavasti huomioon, koska uudistusten vaikutukset jäävät tehokkaasti saavuttamatta, jos ilmoituksia ei pystytä tutkimaan. Kriminaalipoliittisesti ehdotettujen lainmuutosten vaikutukset olisivat todennäköisesti myönteisiä, korostaessaan seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamisen ja lapsen oikeuksien suojaa.

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikossäännösten uudistaminen on peruteltua ja lasten suojeleminen erilaisilta teoilta on kannatettavaa. Sen sijaan kaikkien mahdollisten tekojen säätäminen rangaistavaksi niissä tilanteissa, joissa kohteena on aikuinen, voidaan kyseenalaistaa. Onko kaikkien, sinänsä huonoa makua ja käyttäytymistä osoittavien, tekojen säätäminen rangaistavaksi perusteltua vapaassa yhteyskunnassa? Rikoslaki on huono kasvattaja ja erityisesti ahdistelua koskeva ehdotettu uudistus on laillisuusperiaatteen näkökulmasta ongelmallinen.

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Uusia tekoja ja tekotapoja säädettäessä tulee ottaa huomioon, tuleeko RL 20 luvusta hajanainen ja tilkkutäkkimäinen. Miten säännökset suhtautuvat toisiinsa soveltamisalaltaan ja etusijajärjestykseltään? Esimerkiksi lapsia koskevan sääntelyn eriyttäminen aikuisuhreja suojaavasta sääntelystä on sinänsä hyvä ajatus, mutta siitä seuraa ongelmana kuitenkin se, että konkurrenssisääntöjen soveltaminen hankaloituu.

Lainkonkurrenssikysymysten käsittely esitöissä on kovin suppeaa. Rikoskonkurrenssia koskevaa säännöstä ei sisälly rikoslakiin. Ovatko nyt luonnoksessa esitetyt lainkonkurrenssiakin koskevat näkemykset omiaan murentamaan niitä ratkaisuperiaatteita, joita on oikeustieteessä ja lainkäytössä luotu? Sitä on vielä lainsäädäntöprossin aikana tarkoin punnittava.

Tolvanen Matti
Itä-Suomen yliopisto